

Рак Роман Володимирович

Доцент, кандидат економічних наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Рак Роман Владимирович

Доцент, кандидат экономических наук

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Rak R.

Assistant professor, Candidate of Economic Science

Shevchenko Kiev National University

Цуркан Альона Володимирівна

студентка

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Цуркан Алена Владимировна

студентка

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Tsurkan A.

Student

Shevchenko Kiev National University

РОЗВИТОК ФОНДОВОГО РИНКУ ТА ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ В ІНВЕСТИЦІЇ

THE DEVELOPMENT OF THE EQUITY MARKET AND THE PROBLEM OF TRANSFORMATION OF SAVINGS INTO INVESTMENTS

Анотація. Проаналізовано стан фондового ринку України. Охарактеризовано причини низької участі населення в інвестиційних процесах. Розглянуто проблеми функціонування інститутів спільного інвестування в Україні.

Окреслено основні напрями прискорення процесу трансформації заощаджень населення в інвестиції через фондовий ринок.

Ключові слова: заощадження, інвестиції, фондовий ринок, цінні папери, інститути спільного інвестування.

Аннотация. Проанализировано состояние фондового рынка Украины. Охарактеризованы причины низкого участия населения в инвестиционных процессах. Рассмотрены проблемы функционирования институтов совместного инвестирования в Украине.

Определены основные направления ускорения процесса трансформации сбережений населения в инвестиции через фондовый рынок.

Ключевые слова: сбережения, инвестиции, фондовый рынок, ценные бумаги, институты совместного инвестирования.

Summary. Analyzed the state of the equity market of Ukraine. Described the reasons for the low participation of the population in investment processes. The article considers problems of functioning of joint investment institutions in Ukraine.

Outlines main directions of the acceleration of the process of transformation of savings into investments through the equity market.

Key words: savings, investment, equity market, securities, collective investment institutions.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлена важливою роллю заощаджень населення у розвитку інвестиційних процесів країни та наявністю низки проблем у механізмі перетворення заощаджень в інвестиції в Україні. У країнах із розвинутою ринковою економікою заощадження домашніх господарств є основою інвестування економіки, а їх трансформацію в інвестиції забезпечує фондовий ринок. В Україні ж участь фізичних осіб в інвестиційних процесах характеризується гранично низьким рівнем. Причин цього декілька: по-перше, невеликі обсяги заощаджень населення через низький рівень доходів, по-друге, недостатня поінформованість населення стосовно переваг і недоліків купівлі-продажу цінних паперів; по-третє, вузькі можливості вибору інструментів для вкладання населенням коштів у цінні папери.

Аналіз останніх досліджень та невирішені частини загальної проблеми. Аналізу процесів розвитку фондового ринку та проблем трансформації заощаджень населення в інвестиції присвячені напрацювання таких науковців, як Т. М. Бороденко [1], Т. В. Майорова [2], І. П. Петренко [3]. В Україні протягом останнього десятиліття навіть сформувався окремий напрям наукових досліджень — щодо перетворення заощаджень населення в інвестиційний ресурс [3, с. 50]. Проте, у вітчизняній науці, з нашої точки зору, недостатньо висвітленими є прикладні питання пошуку напрямів вирішення цих проблем.

Метою статті є дослідження проблем трансформації заощаджень населення України в інвестиції на фондовому ринку та окреслення напрямів розширення участі домогосподарств в інвестування національної економіки.

Виклад основного матеріалу. У країнах з розвинутою ринковою економікою сфера фінансів домашніх господарств є складовою частиною фінансової системи країни. В Україні участь фізичних осіб в інвестиційних процесах характеризується гранично низьким рівнем.

Перша і головна причина цього — невеликі обсяги тимчасово вільних коштів (заощаджень) населення через низький рівень доходів, внаслідок чого схильність до заощаджень залишається низькою. За результатами опитування компанії GfK Україна, у III кварталі 2016 року частка домогосподарств, яким бракує доходів навіть на забезпечення поточного споживання або вистачає лише на нього, становила 49%. Тільки 17% населення, за даними цього опитування, мало змогу заощаджувати, не обмежуючи споживання [4].

Це свідчить у цілому про нестійку позицію населення як інвестора національної економіки.

Також існує значна недовіра до інститутів фондового ринку, зокрема інвестиційних та пенсійних фон-

дів, страхових компаній, яка має успадковану природу та може бути подоланою лише з плином часу. Домогосподарства не зацікавлені вкладати у фондовий ринок, страхові компанії чи недержавні пенсійні фонди (НПФ) тому, що такі інвестиції довгострокові та не завжди гарантують збереження вартості вкладень.

Фондовий ринок призначений для акумулювання капіталу з подальшим його перерозподілом у вигляді інвестицій у виробничу і соціальну сферу національної економіки шляхом випуску, придбання і вільного розпорядження цінними паперами їхніми власниками. Український фондовий ринок ці функції виконує не в повній мірі, а в 2016 році ще й відбулося його падіння. Так, за результатами торгів на організованому ринку обсяг біржових контрактів з цінними паперами становив 236,95 млрд грн., що на 17,2% менше, ніж у 2015 році [5].

Згідно Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», інвесторами в цінні папери можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, «які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства» [6].

Науковці визначають інструменти ринку цінних паперів як потенційно перспективні об'єкти інвестицій для домашніх господарств, відмічаючи при цьому низький рівень залучення вітчизняних індивідуальних інвесторів у діяльність з купівлі-продажу цінних паперів на відкритому ринку [3, с. 55].

Основна маса заощаджень населення в економічно розвинених країнах трансформується в інвестиції через їх акумуляцію інститутами спільного інвестування (ІСІ), — корпоративними або пайовими фондами, які здійснюють операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Наприклад, у США вкладниками ІСІ є близько 43% усіх домогосподарств. В Україні вкладники інститутів спільного інвестування становлять менше 1% населення [1]. Незважаючи на це, кількість ІСІ з кожним роком збільшується (рис. 1).

Отже, у 2016 році в Україні функціонували 2223 ІСІ, що у два рази більше, ніж у 2010 році. Негативна динаміка кількості фондів спостерігалась у 2014–2015 роках внаслідок погіршення воєнно-політичної та економічної ситуації на сході України. Серед ІСІ 2016 року корпоративних інвестиційних фондів налічувалось 468 одиниць, а пайових інвестиційних фондів — 1755 одиниць.

Сукупна вартість портфеля цінних паперів в усіх інститутах спільного інвестування складала у 2016

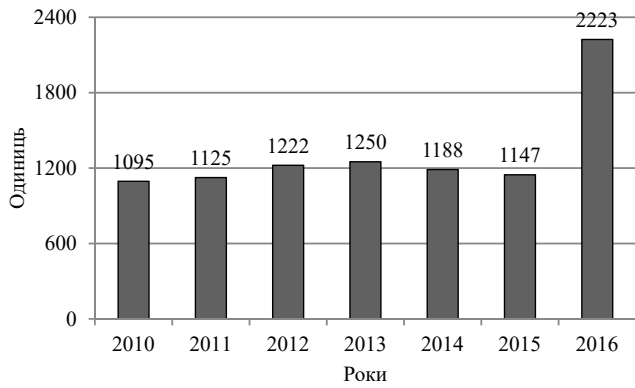

Рис. 1. Кількість інститутів спільного інвестування в Україні, одиниць [7]

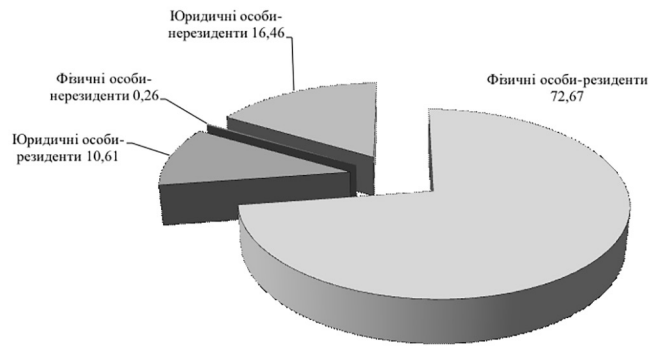

Рис. 2. Структура учасників відкритих ІСІ на 30.09.2016 р., % [7]

році 55,8 млрд грн. В структурі портфеля найбільшу частку займають акції (54,21%), на другому місці за часткою знаходяться векселі (28,33%), третє місце в цій структурі належить облігаціям підприємств, частка яких складає 16,58% [7].

Фізичні особи-резиденти як інвестори найбільшу участь приймають у відкритих ІСІ, їх частка складає біля 73% (рис. 2).

В інтервальних ІСІ частка фізичних осіб-резидентів складає 83,18%, у закритих (крім венчурних) ІСІ – 39,84%. А ось у венчурних фондах цей показник дорівнює лише 7,09%. Венчурний фонд – це недиверсифікований інститут спільного інвестування закритого типу, який здійснює виключно приватне (закрите) розміщення цінних паперів ІСІ серед юридичних та фізичних осіб.

Причиною низької частки населення у венчурних фондах є недосконалі законодавчі норми щодо обмеження суми інвестицій в цінні папери цих фондів для фізичних осіб. Згідно законодавства, фізична особа може бути учасником венчурного фонду за умови придбання цінних паперів такого фонду в кількості, яка за номінальною вартістю цих цінних паперів складає суму не менше ніж 1500 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановленому законом на 1 січня 2014 року [8].

Вартість портфеля цінних паперів домогосподарств в усіх ІСІ є невисокою, вона складає біля 20 млрд грн. Для порівняння: депозити домашніх господарств на строк більше одного року складають 130 млрд грн. [4]. Як бачимо, населення віддає перевагу банківським депозитам, які, перш за все, мають вищу доходність.

З точки зору науковців, українські інвестиційні фонди поки що не досягли такого рівня розвитку, як в економічно розвинених країнах, і повноцінно виконувати інвестиційні функції вони не здатні, насамперед, через нестачу інвестиційних коштів та несприятливий інвестиційний клімат в країні [1, с. 277].

Основні причини низької участі населення на фондовому ринку України, з нашої точки зору, наступні:

- низька доходність цінних паперів на фондовому ринку (в середньому, 4–5%);
- вузькі можливості вибору інструментів для вкладання коштів;
- недостатня поінформованість населення стосовно переваг і недоліків купівлі-продажу цінних паперів.

Висновки. Для прискорення процесу трансформації заощаджень населення в інвестиції необхідно удосконалити нормативно-правову базу функціонування ринку цінних паперів, посилити вимоги до прозорості діяльності й розкриття інформації учасниками фондового ринку, розробити довгострокову програму інформаційного забезпечення та популяризації інвестицій на ринку цінних паперів серед населення.

Необхідно також вирішити питання щодо пільгового оподаткування інвесторів, які вкладають кошти в ІСІ на тривалий період, спростити процедури оформлення придбання цінних паперів в інститутах спільного інвестування. Детального вивчення та впровадження потребує механізм гарантування вкладів фізичних осіб-учасників пайових інвестиційних фондів та акціонерів корпоративних інвестиційних фондів.

Важливим аспектом для підвищення ефективності функціонування фондового ринку України та прискорення трансформації заощаджень населення в інвестиції є удосконалення державного регулювання ринку, нагляду та контролю за ним з боку держави. Найбільш актуальними напрямками регулювання фондового ринку ДКЦПФР на сьогоднішній день є забезпечення ефективності перерозподілу залучених інститутами спільного інвестування коштів, удосконалення системи розкриття інформації про діяльність ІСІ, створення ефективного біржового ринку фінансових інструментів, що випускаються інвестиційними фондами.

Література

1. Бороденко Т.М. Сучасні аспекти розвитку інститутів спільного інвестування / Т.М. Бороденко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/4160/.pdf>.
2. Майорова Т.В. Проблеми трансформації заощаджень в інвестиції на фінансовому ринку України / Т.В. Майорова // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 6. — С. 11–17.
3. Петренко І.П. Трансформація заощаджень населення в інвестиції: досвід та проблеми в Україні / І.П. Петренко // Економіка України. — 2014. — № 3(628). — С. 50–61.
4. Звіт про фінансову стабільність НБУ у 2016 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня-грудня 2016 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua/activities/annual>.
6. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
7. Матеріали офіційного сайту Української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.
8. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 5.07.2012 № 5080-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.